

Ο Λακού-Λαμπάρτ και η λακανική αισθ-ηθική

«**Ε**ΚΕΙΝΟ ΤΟ ΟΠΟΙΟ ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΖΕΙ Ο ΛΑΚΑΝ είναι απλώς αυτό το οποίο θα μου επιτρέψετε να ονομάσω *αισθηθική - με θ.* Η οποία, για να αποτελέει *εξ ίσου* και ηθική, θα πρέπει να αποβάλει από την αισθητική την αισθητική ό,τι και την θεμελιώνει αφ' εαυτής, δηλαδή ως κατηγορία της μίμησης, από την εποχή του Πλάτωνος».¹

*Αναμόρφωση: η «αναμόρφωση» της λογοτεχνίας για την αποκάλυψη της πραγματικής της φύσης· η απόπειρα «διάλυσης του προσποιητού, των θελημάτων του φαντασιακού και του νοήματος, η ανάδειξη του σκληρού πραγματικού, φυλακισμένου στην κατηγορία του ανέφικτου.*² Η ανάγνωση της λακανικής ερμηνείας της Αντιγόνης από τον Λακού-Λαμπάρτ, ως *αναμόρφωση*, ως κατοχύρωση ενός ενδιαμέσου χώρου μεταξύ της φροϋδικής αισθητικής και ηθικής: μιας ηθικής η οποία ταυτόχρονα θα είναι και αισθητική, αλλά και αντιστρόφως, μια ηθικώς τιθεμένη αισθητική.

Αρχικώς, το συγκείμενο μιας *αρχι-ηθικής*,³ βάσει της οποίας, στο φροϋδικό εγχείρημα, η ψυχαναλυτική πρακτική διέρχεται από την αντανάκλαση μιας πρωταρχικής ηθικής θεώρησης περί της προέλευσης και της σύστασής της: αλλά και στον ευρύτερο φιλοσοφικό στοχασμό, και την ιστορική κατοχύρωση του εκφερομένου του, συμπίπτει απολύτως με την ηθική του αγαθού. Επ' αυτών, και μέσω της λακανικής ανάγνωσης της ιστορίας της Αντιγόνης, στην βάση της «τραγικής ηθικής» της ψυχανάλυσης, η υπεράσπιση της υπέρβασης ενός ορίου: αφ' ενός μεν η υπέρβαση του ορίου της γνώσης, της τραγωδίας ως κατηγορίας της γνώσης η οποία προηγείται της φιλοσοφίας, της τραγωδίας ως υψίστης επικλήσεως για την εκδίπλωση του φιλοσοφικού στοχασμού αφ' ετέρου δε η υπέρβαση του ορίου της ηθικής τής ευχαρίστησης, του αγαθού: η επιθυμία, ως εχθρός

του αγαθού, μπορεί να συσταθεί μονάχα πέρα από το αγαθό, πέρα της φροϋδικής δυσφορίας στον πολιτισμό, πέρα από την ενόρμηση του θανάτου.

Η Αντιγόνη, στο λακανικό εκφερόμενο, αντανακλά όλη αυτήν την λογική του πέρα από: εκφραστής της αμιγούς επιθυμίας,⁴ η οποία για την σύστασή της δεν απαιτεί κανέναν νόμο, καθώς, απηλλαγμένη από την απαγόρευση του Άλλου, δεν μπορεί να ενσωματώσει σε αυτήν τον νόμο του υποκείμενο της εκφοράς ενός αμιγούς σημαίνοντος πέρα από τα όρια της γλώσσας,⁵ πέρα από την σημαίνουσα αλυσίδα, με βάση και μόνο τον άγραφο νόμο των θεών φορέας ενός αναπόφευκτου οιδιποδείου συσχετισμού, όπου στην ταφή του σώματος του νεκρού αδελφού ανασυστήνεται η αναγκαιότητα διάσωσης και συμβολικής κατοχύρωσης του Ονόματος-του-Πατέρα: και εν τέλει, *έκτος ἄτας*, πέρα του φόβου και του ελέους της κάθαρσης, μοναδικός τραγικός ήρωας του δράματος, ενσαρκώνει μίαν απόλαυση διερχομένη από την ενόρμηση του θανάτου, ως ύψιστο τίμημα για την απόδραση από την μαζοχιστική ασφάλεια του αγαθού: ως θύμα αποκλειστικώς της δικής της ύβρεως, θέτει εαυτόν σε έναν δεύτερο θάνατο, στο μεταξύ-δύο-θανάτων, την αμιγή συνθήκη για την λειτουργία του ωραίου στον αντίποδα του αγαθού.

Η λακανική θεώρηση του τραγικού, η «παραφορά» της ερμηνείας, μια μετάφραση χωρίς μεταφράσιμο, μια ερμηνεία η οποία δεν διέρχεται από την ανάλυση: για τον Λακού-Λαμπάρτ, ο λακανικός εντοπισμός, στο κείμενο της Αντιγόνης, του φροϋδικού πέρα της αρχής της ευχαρίστησης. Μία θεώρηση του σοφόκλειου δράματος εν μέσω δυο συνθηκών οι οποίες το διαφοροποιούν από την αριστοτελική ερμηνεία: αφ' ενός μεν την αναγωγή των υπό εξαγνισμόν παθών, του φόβου και του ελέους, στην εσωτερική θεμελίωση της φύσης των ηρώων και όχι στην αναγκαιότητα εκτύλιξης του δράματος και της μοίρας τους· αφ' ετέρου δε στην αποσύνδεση της κάθαρσης από την μίμηση, σε αντίθεση με την θεώρηση περί κάθαρσης στην *Ποιητική*, όπου αναγνωρίζεται η αναπόφευκτη σχέση μεταξύ μίμησης και ευχαρίστησης.⁶

Όθεν η κατοχύρωση της λειτουργίας της τέχνης πέρα από την αναπαράσταση, αλλά κυρίως της ερμηνείας της τέχνης πέρα από μια διαδικασία προβολής. Για τον Λακού-Λαμπάρτ ο Λακάν περιφρονεί το θέατρο: επί τη βάσει όμως της αποδοχής μιας λογικής ενός θεάτρου πέρα από το θέατρο, πέρα της αριστοτελικής *όψεως* και της λυτρωτικής διάστασης του θεάματος, πέρα της λειτουρ-

γικότητας της μίμησης ως απλής σκηνοθετικής προθέσεως. Η λακανική απο-σύνδεση της κάθαρσης από την μίμηση δεν είναι απότοκη της φροϋδικής αναζήτησης του λυτρωτικού προτάγματος της τέχνης, το οποίο, μεταξύ άλλων, αναγνωρίζει στον θεατή και την αναζήτηση, στα πάθη του ήρωα, της ασφαλούς διοχέτευσης του αφόρητου των δικών του παθών⁷ αντιθέτως, στην περίπτωση της Αντιγόνης η κάθαρση υπερβαίνει την μίμηση της εικόνας, αποσκοπεί στην ίδια την θεώρηση της επιθυμίας, στο αφόρητο της επιθυμίας, όπως διέρχεται από τα λόγια του Χορού και το ξέσπασμα της ηρωίδας του δράματος, την «Αντιγόνη ως αναμόρφωση»:⁸ η εικόνα της Αντιγόνης ως «εικόνας ενός πάθους»,⁹ της οποίας η λειτουργία αναμόρφωσης ανάγεται στην αναζήτηση, εντός της ψευδαίσθησης, του σημείου στο οποίο η ίδια η ψευδαίσθηση καταργείται και διαλύεται, φανερώνοντας την σημαίνουσα διάστασή της.

*Απόδειξη (demonstration): ο εγκιβωτισμός στην λογοτεχνία του όρου monstre (τέρας), του τέρατος του γραπτού, εκείνα τα οποία η λογοτεχνία σκεπάζει, ντύνει, κρύβει, αλλά και ενίοτε επιδεικνύει.*¹⁰ Για τον Λακού-Λαμπάρτ, η λακανική ερμηνεία της Αντιγόνης ενέχει και η ίδια ένα επιτέλεσμα απόδειξης. Εντεταγμένη στην λογική του Σεμιναρίου περί Ηθικής, η ανάλυση του σοφόκλειου μύθου αναδεικνύει την ευρύτερη λακανική προβληματική αναφορικά με την σχέση τέχνης και Πράγματος. Μια προβληματική η οποία εγγράφεται στον αντίποδα της φροϋδικής θεώρησης περί αισθητικής και της αναγωγής της ερμηνείας του λογοτεχνικού κειμένου στην οικονομία των σημαινόντων του.

Η λακανική ερμηνεία της Αντιγόνης, επισφραγίζοντας την διεξοδική παράθεση του Πράγματος καθ' όλη την έκταση του Σεμιναρίου περί Ηθικής, επιδεικνύει την ίδια του την ουσία: το θεμελιώδες χάσμα, το εκτός σημαινομένου στον λόγο, την έλλειψη δυνατότητας αναπαράστασης, ουσιαστικά το προσδιοριστικό κενό της τέχνης, την ίδια την μορφή της τέχνης ως αποπείρας αναπαράστασης ενός κενού. Η λακανική θεώρηση περί μίμησης στην τέχνη, η απάρνηση της μίμησης ως ουσίας της τέχνης: η τέχνη, η δημιουργία, η απόπειρα αισθητικής ανάπλασης της δράσης, αποτελεί ένα καθαρό επινόημα, την μίμηση εκείνου το οποίο είναι αδύνατο να καταστεί αντικείμενο μίμησης: το λακανικό συγχείμενο περί ex nihilo δημιουργίας: η τέχνη, ως συνάρτηση του μη αναπαραστάσιμου του Πράγματος μιμείται εκείνο το οποίο αναπαριστά μόναχα στην «ψευδή» του εκδοχή.¹¹

Ως προς τις συντεταγμένες της υπόθεσης αυτής, ο Λακού-Λαμπάρτ εισάγει την δική του οπτική ως προς το λακανικό εκφερόμενο, καθώς η σχέση του έργου τέχνης με το μη αναπαραστάσιμο του Πράγματος, διερχομένη από τον όρο του περιβάλλοντος τρόπου (*cerne*), οδηγεί σε μια αρχική σύγχυση: το γεγονός ότι το έργο τέχνης «περιβάλλει πάντοτε το Πράγμα» παραπέμπει ενδεχομένως σε μία λειτουργία οριοθέτησης, η οποία, με βάση το χαιντεγκεριανό εκφερόμενο περί σχέσεως φαίνεται και ωραίου στο έργο τέχνης, ανακινεί το ερώτημα του ειδολογικού επιπροσδιορισμού του έργου τέχνης, κατά το πρότυπο της πλατωνικής θεμελίωσης των ειδών και της διάκρισης ύλης-μορφής, όπως επίσης και μία αναλογία με την καντιανή θεώρηση περί υψηλού αγαθού.¹²

Για την επίλυση της σύγχυσης αυτής ο Λακού-Λαμπάρτ συστήνει την ερμηνεία του γύρω από έναν άλλο λακανικό όρο, ο οποίος αποδίδει την σχέση έργου τέχνης και Πράγματος, τον όρο *lustral*,¹³ και ο οποίος οργανώνεται ακριβώς στις παρυφές της δυνατότητας του γλωσσικού συστήματος για συμπύκνωση: όρος αμφίσημος και πολύπλευρος, ο οποίος αφ' ενός μεν ανακαλεί το ρωμαϊκό τελετουργικό εξαγνισμού, όπου πέρα από την χρήση του νερού και του ατμού, ως μέσων κάθαρσης, σηματοδοτεί και μια λειτουργία κατά την οποία το θύμα περιφέρεται κυκλικά, περιζώνοντας το υπό εξαγνισμόν αντικείμενο, αφ' ετέρου δε αναφέρεται στην πράξη απόδοσης λάμψης και στιλπνότητας σε ένα αντικείμενο, στην ανάδειξη της εκθαμβωτικής διάστασης της μορφής του, στον «φωτισμό» της ουσίας του. Αυτή είναι η μορφή, εν είδει *lustration*, με την οποία το έργο τέχνης περιβάλλει το Πράγμα: μια απόπειρα εξαγνιστικής κύκλωσης και εγγραφής της απαστράπτουσας λογικής του.

Εξ ου και η κατά Λακού-Λαμπάρτ λακανική αισθ-ηθική: η υπέρβαση της ηθικής και της αισθητικής συγκρότησης, πέρα της ασφάλειας του αδιάλυτου δεσμού κάθαρσης και μίμησης, τραγωδίας και θεατρικής εικονο-μίμησης, ως συνάρτηση της λαμπρότητας του Πράγματος που την εξαγνίζει, ως απόληξη και τρόπος ανάδυσης του ωραίου και της καταστροφικής ενόρμησης που ανακαλεί σε τελική ανάλυση μία συνθήκη πέρα της αρχής της ευχαρίστησης, ένα παιγνίδι με την ατελεύτητη καταστροφή: η αιώνια κόλαση των ακολάστων του Σάντ, η διαφύλαξη του κόσμου των νεκρών της Αντιγόνης.¹⁴ Κάτι το οποίο αντανακλάται, ως θεμελιώδης αρχή, και στην ανασύσταση του ίδιου του κειμενικού σύμπαντος του Λακού-Λαμπάρτ αναφορικά με την ενόρμηση θανάτου στην γραφή

του Αρτώ:¹⁵ «Κάθε μορφή ύπαρξης αποτελεί την ανάμνηση αυτού για το οποίο, εξ ορισμού, δεν υπάρχει καμία ανάμνηση: της γέννησης το φαινόμενο αυτό συνιστά και το θεμελιώδες γνώρισμα της λογοτεχνίας αφ' εαυτής η ανέφικτη ανάμνηση της γέννησης: η ανάμνηση του θανάτου».¹⁶

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ph. Lacoue-Labarthe, «De l'éthique: à propos d'Antigone», στο *Lacan avec les philosophes*, Albin Michel, Παρίσι 1991, σ. 31 [ελληνική μετάφραση στο υπό έκδοση *Ο Λακάν και η λογοτεχνία*, επιμ. Ν. Παπαχριστόπουλος, Opportuna, Πάτρα].
2. Ζ.-Α. Μιλλέρ, «Ασυνείδητο μη αναγνώσιμο», μτφ. Γ. Φουντουλάκη, Ε. Θεοδωρίδης, Β. Σκολίδης, στο *Η ψυχανάλυση*, 3(1988), σ. 39.
3. Ph. Lacoue-Labarthe, «De l'éthique: à propos d'Antigone», *ό.π.*, σ. 22.
4. J. Lacan, *Le Séminaire. Livre VII. L'éthique de la psychanalyse*, Seuil, Παρίσι 1986, σ. 286.
5. *Αυτόθι*, σ. 324.
6. Ph. Lacoue-Labarthe, «De l'éthique: à propos d'Antigone», *ό.π.*, σ. 29.
7. S. Freud, «Personnages psychopathiques à la scène», στο *Résultats, idées, problèmes*. I, PUF, 1984, σσ. 123-124. [1η δημ. 1906].
8. Ph. Lacoue-Labarthe, «De l'éthique: à propos d'Antigone», *ό.π.*, σ. 30.
9. J. Lacan, *Le Séminaire. Livre VII. L'éthique de la psychanalyse*, *ό.π.*, σ. 318.
10. Ζ.-Α. Μιλλέρ, «Ασυνείδητο μη αναγνώσιμο», *ό.π.*, σ. 39.
11. Ph. Lacoue-Labarthe, «De l'éthique: à propos d'Antigone», *ό.π.*, σ. 33.
12. *Αυτόθι*, σσ. 33-34.
13. *Αυτόθι*, σ. 34.
14. *Αυτόθι*, σ. 35.
15. Ν. Παπαχριστόπουλος, Αντωνέν Αρτώ, *Ο Ηλιογάβαλος ή ο εστεμμένος αναρχικός: η ποιητική αναρχία*, επίμετρο στο Η. Castanet, *Λέξη και εικόνα*, Opportuna, Πάτρα 2011.
16. Ph. Lacoue-Labarthe, «La naissance est la mort», στο *Lignes*, 22(2007), σ. 242.